

САНА ОЛОХ

ХАБЫАТ

1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

РСФСР КОМПАРТИЯТЫН ЧУРАПЧЫТААВЫ РАЙКОМУН
УОННА НАРОДНАЙ ДЕПУТАТТАР ОРОЙУОННААВЫ
СОВЕТТАРЫН ОРГАНА

149—150
(7066—7067).

1990 сый. Ахсынны 15 күнэ,
СУВУОТА

Сыйыта
3 харчы

РСФСР НАРОДНАЙ ДЕПУТАТТАРЫН СЪЕДИГЭР

МОСКВА. (ССТА). Ахсынны 12 күнүгэр съезд сарсыардаагы муньаа РСФСР Конституциялар уларыттылар уонна эбиилэр тустарынан. Союон бырайыагынан ыстатыйаларын дүүллээһинтэн сардалаа. Итиннээ эки процедурай боллуруостар чуолкайдаспыттар. Редакциянай комиссияга киирбит көннөрүүлэр элбэхтэрини сибээстэн докумуону ылыныи процедура уһун буолуох чинчилээх. Хаа бириэки көннөрүү түспө, көрүүлэр уонна куластанар—оттон көннөрүүлэр сүүһүнээ ахсааннаахтар. Көннөрүүлэр кулаас үс тыммыт иккиттэн итэбэһэ суохун ылаахтарына эрэ ыланаллар.

Депутаттар ити курдук Конституция сага редакциятын преамбулатын уонна бастагы ыстатыйаны бигэрэттилар.

«РСФСР народнай депутаттарын съездэ,

—Россия дьылдатын иһин историческай эппиэттэни өйдөөн турар,

—Советскай Социалистическай Республикалар Союзтарыгар киирэр бары норуоттар бырааптарына ыгытааһыны кэрдоһөн,

—РСФСР норуоттарын дьулуурдарын этэн,

Российскай Советскай Федеративнай Социали-

ческай Республика государственнай суверенитетин кини территориятыгар бүтүннүүтүгэр бигэрэтэр уонна демократическай правсой государственной үөскэтэргэ бигэ быһаарынылааһын туһунан иһиннэрэр».

«Российскай Советскай Федеративнай Социалистическай Республика иһиннээх историческайдык холбоспут норуоттарынан тэриллэбит сувереннай государственной буолар».

МОСКВА. (ССТА). Ахсынны 13 күнүгэр РСФСР Конституциятыгар (Төрүт Сокуонутар) уларытылар уонна эбиилэр тустарынан Союон бырайыагынан дүүллээһин салгыы ытыаһына.

Ити иһиннээ сага редакция преамбулатын уонна бастагы ыстатыйаны бигэрэттии кини тэн государствен бос били араас формаларга сайдыыларга кулаас буолар усулбууларын үөскэтэрин, бос били бары формаларга тиге көмүскэллээх буолууларын хааччыларын көрөр көннөрүүлэр ытыаһына.

Дискуссияны Союон бырайыагынан сир, сир аныааһына баай, уу, үүнээйи уонна кыыл-сүөл эйгэтэ оһоһуу туһааннаах территорияга олорор норуоттар бос билилэри-

ни биллэрлээх дьон сурулалар көрүүлүбүт ыстатыйа төлө тарта. Бу ыстатыйаны кулаастааһына кулаас кулаас буолар ахсаана — үс тыммыттан иккитэ — кыайан түмүлүбүтэ. Компромисс көрдөөһүнүгэ чөлүнэртэ сарсыардааттан сөптөһүннэрэр комиссия үлэ-лээтэ.

Күн ортото ааспыттан кини тэн съезд ити ыстатыйа үс вариантын көрдө. Сиргэ, сир аныааһы баайга, ууга, үүнээйи уонна кыыл-сүөл эйгэттэр бос билии РСФСР народнай депутаттарын съединнэн кулаас үтүс өртүн сөбүлүүһүннээ эбэтэр норуот бүтүннүн кулаастааһына (референдумуна) олохтоһор дьон этэр вариант ытыаһына. Ити ааттаммыт айыага баайдарын бос билии, туһаны уонна дьааһыны РСФСР уонна РСФСР тастаабыгар киирэр республикалар сокуондарын, народнай депутаттар олохтоох Советтарын иһиннэр компетенцияларын иһиннэр таһаарар аиталарын сүрүннөһөхтөрө.

Ити кини тэн съезд салгыы кэлэр ыстатыйага баайынай хаһаайыстыбаларын бос билилэри, государство тыа хаһаайыстыбатын производ-

вотын бары формаларын сайыһаарынаа көмөлөһүүтүн көрөр балаһаанна курдук дьонун суолталаах эбиилэри көрөр уларытылары ылына.

Салгыы дүүллээһин хааһыттыгар, чуолаан, союону туһунан усулуобуйага релитиознай уонна атын итэһиннэри тарбаттарга быраап туһунан этии көрүллүбүтэ. Былаас органнын боломуочууларыгар миэстэ-бэ автономиялар бырааптарыгар сага киллэриннэр билиэтэнэллэр. Ити ити тэгэ Бүтүн Россиятаары референдуму ытыаһы бэрээдэһи туһунан ыстатыйа дүүллээһиннээ.

Көрүүгэ Сүрүн Сокуонига биллэр-көстөр эһи—«РСФСР Президентэ» дьон бүтүн глава көрүлүүтэ — киллэриннээ. Улахан көннөрүүлэр РСФСР Генеральной прокуратуры похун, республика экономическай уонна социальнай сайдыытын былааннааһыны. Конституция атын кыккэ ыстатыйаларын таары-ымахтара.

Россия Конституциятын төкөтүгэр хаһыан эһиллэр уларытылар уонна эбиилэр киллэриннэллэри народнай депутаттар быһаарыахтара.

КОММЕРЧЕСКАЙ БАНК—ОЛОХ КӨРДӨБҮЛЭ

Коммерческая банк. Бу тула сөптөһүн, көмүсүр тардыаһыттан сии баайда көм ааста. Ылааһы Таатта, Уус-Алдан оройуоннара филнал, оттон Мэти-Хаһаа оройуона банк отделе и кетти тэриһиннэр үһү дьон сураахтар иһиннээхтэ-тэрэ. Ыһини хайатын талмаһытты?

Пайыккаах үчүдэттэр бастагы тэрэһин муньахтара коммерческая банк тэриһэргэ баһаарда. Көмүс-көһүн кэниэттэн бүтэһиктээхтик РСФСР-га регистрациланмаахтара.

Ыһини көрөспөндөһүмүт С. Смирникова оройуоннаагы банк уурааһында Д. И. Еврафювтин коммерческая банк туһунан сорох боллуруостарга иһиннэрнэр көрдөстө.

Ону маһтан аллараа бэчээттиһит.

ЫЙЫТЫ: Дмитрий Иванович, баһааһыта, коммерческая банк туох суолтаах-сорукаах тэриһэрин хаһыат ааһааччыларыгар билиһиннэр эрэ.

ЭППИЭТ: Биллэри курдук, Агропромбанк дьон аны суох буолар. Ол оннугар, РСФСР Госбанка Устаабын быраһыгар сеп түбэһиннэр, ити сага банк тэриһлэригэр тохтоотубут. Сага банк олохтоох усулуобуйаттан көрөн тэриһлэр, оройуонна баар уонна муһуулар үбү киниһин ордук толору туһаныны хааччылар. Оройуонна пай уунут сохкоһтар, тэриһлэр представительтэн 11 чилиһиннэр банк совета тэриһиннээ. Председателлэн Н. Н. Аммосов талыһына, ону тэгэ мин председателлээх 5 кинилээх бырабылланнааһа, А. В. Гүллек председателлээх ревизионнай комиссиялаах. Бу быһаарынай састаан бисе сыла болдуохтоон тэриһиннээ.

Баһаһыаннаа быһыы, тыһын, ити ыһылаһыт болдуоххо миэстэ баар үбү эриттэһи бу банк совета эрэ сүрүннээ быһаарыада. Ыһи киниһин ордор үбү хаһык дьаһалларга туттарын, туох ха кредиттэн туһаныарын, хаһык салааны уруттан үбүлүүрүн бэһэ көрөр бырааптанар. Урукку курдук үбүлүүтүн көлөр инстурциялары эрэ толороочу буолбатах. Ылаһа туһунан, ол оройуон социальнай-экономическай политикаын ордук ыһыма оһорубо, ону таһынан олохтоо баһаһыаннааһыны бары өртүннэр иһин-тоһон үбүлүүтэ, үбү ороскуоттааһыны ыһаһыттыа кэтэ-бэ. Совет дьаһалларын толоруу уонна контуруолаан толорторуу банк бырабылланнааһыгар сүктэриллэр. Оттос аһаһыт үбү сөптөөхтүк туһаныны ревизионнай комиссия бэрэһиэрэһи-тэ.

ЫЙЫТЫ: Сага банк үбэ хайдах үөскэтиллэбит?

ЭППИЭТ: Кирдэһи, миэстэ-бэ бюджетта туһанына, ыстатыйаларга уларытылар (коррективналары) оһорубо банк совета — хаһааһы. Ол эһэрин маһа бири этэр тоһоһтоох. Банк совета маһнар бары дьаһалларга үбүлүүтүн көлөр сүрүн экономическай ирдэһиллэри утарыа суолтаахтар. Оттоһугар эрэ сокуоннааһар.

Сага банк үбэ сохкоһтар, тэриһлэр, үчүдэттэр утар, ордорунар үбүлүүтүн үөскэтиллэр. Ону муньунан үбү-харчыны эһиргэ (оборонка) таһаарылаахтара. Орлорунар үбү, баһы угуу көлүл өртүннэр оһоһуулар, маһааһа ыһаһыны суох буолуу-таах. Иһиннээ, сага сохкоһтары, тэриһлэри тэгэ ким баһалаах киниһин сеп. Холобур, баһаһынай фермерскай хаһаайыстыбалар, кооперативтар уонна бири-ди-

ССРС ВЕРХОВНАЙ СОВЕТЫН СЕССИЯТАР

МОСКВА. (ССТА). Ахсынны 11 күнүгэр ССРС Верховнай Советэ иһиннээ аһыма ССРС-на иһиннээ социальнай харьсталаах буолууларын сүрүн төрүттэрин туһунан Сокуону ылына. Докумуон не көһөһө — иһиннээтэргэ толору састааһа олох усулуобуйаларын үөскөтүни сокуонуна баһаары уонна кинилэр бырааптары олоххо ылаһа-рыт.

ССРС Государственнай банкын туһунан Сокуон бырайыага эһи иһиннээ аһымаһыттар дүүллээһиннээ. Бу Сокуон банк билиһини маһаһыны төрдүттэн уларыта туһууга уонна иһиннээ экономическай рынок састааһыгар киллэриннээ адаптацияларын тар-повой төрүтү үөскөтөр.

Бу докумуон быһыы-тыһын, бастагы таһыма-гар Кини Госбаннаах, иһиннээ Коммерческая баннар дьон уопсай аһынан холбосмут кредит-пай үчүдэттэри бары аһын көрүннэрдэх бон иһиннээх система-та үөскэтиллэр. Союзнай республикалар суверенностарын концепция-тар олоһуран, ССРС Госбана союзнай республикалар кини баһаарыны бигрээ резервнай система функцияларын төлө-рөр уонна уопсай бири-

харчы единицатыгар оло-һуулар бири кэһи системаны үөскөтөр. Аһы-наа республикалар баһа-раа дөйду Госбаннаан тутулууга суох буолуох-тара.

Палаталар сарсыар-даагы муньахтара түмүтүннэригэр ылаһа-быт Сокуон дьонуннаах принципнааһынай баһа-һаһыттынан иһиннээ ССРС Госбанна со-куоннай правительство дьа-һаһыттыттан таһаары уонна иһиннээ дөйду үбү-лүүтүннээ дьаһаһы ту-тууга суох. ССРС Вер-ховнай Советыгар эрэ подотчетнай органыгар кубулуугу буолар.

Бу докумуон аһыгар бири баһаһынай депутаттар маһаһы муньаах-ыһымаһыт Баһа уонна банковскай үлэ туһунан Сокуоннаа эһи көрөр.

Эһи бу муньаахха ССРС Президентин иһин-нээ парламент ССРС Генеральнай прокурату-ру похун, Н. С. Трубни-н, оттон ССРС Ылааһынай Государственнай арбит-рын дьонуннаах В. Ф. Яковлевы аһаата.

В. В. Велатина ССРС Ис дьаһалларга министр-ин эһиһиннээтэн бос-холуур туһунан уонна бу-лоска Б. К. Пугоны аһыгар туһунан ССРС Президентин Ылаахтарын көрөн баран, ССРС Вер-ховнай Советэ ити

Ылаахтары кворум су-дунан бигэрэппэтэ.

МОСКВА. (ССТА). ССРС народнай депутат-тарын төрдүс съедини киниһээ дөйду Верховнай Советын Кремльга буола турар съедини тэгэ бу тутуах соһиттэра бос бэ-риһиннээ. Ахсынны 12 күнүгэр палаталар хол-боһуотаах муньахтарыгар ССРС Верховнай Советын Председателэ А. И. Лу-кьянов ити буо-лаары турар форумга бэ-һиһиннээ хааһыттыт ту-һунан иһиннээрдэ. Кини сага съезд ыһаһа, ты-һаһынаах быһаһа-май-гыта аһыларын бэһи-тээтэ.

Кини боллуруоһунан, дьэ-тэ салгыи парламент Председателэ, дөйдуга бы-һы-майгы туһунан уонна үөскэһит политическай уонна социальнай-эконо-мическай быһыны-майгы-ны туоратар дьаһаллар тустарынан ССРС Прези-дентин даһылаата буолу-оҕа дьон сабаһааһа сеп. М. С. Горбачев бэйэ-түн программатын хаһы-уһэ эһитэ. Ити киниһи-лээһэ уонна ордук чуол-кайдыаһа, ол иһиннэр го-сударственнай органныр уларытан тэриһин, кини-лэри структурнай, функ-циональнай уонна кадро-вай өртүннээ чэбдирдэ-амтэ.

Съезд күннээһи бэһи-һиһи аһын боллуруоста-

ра эһиһи оннук улахан суолталаахтар. Ол—сага союзнай дуоһаар концеп-цията уонна ылаһыттыт бэрээдэһэ. Ону таһынан Конституцияны уларытты туһунан, референдум ту-һунан уонна депутаты төрүтү ыһыры туһунан сокуоннар бырайыактара дүүллээһиннээхтэр.

Парламентарийдар ССРС Тэс дьаһалларга министр Э. А. Шеварднадзе тэн Персидеһи хомо оройу-оннаагы кризискэ совет-скай политика туһунан бэ-һилэрэ көрдөөтү инфор-мацияларын ылаһаар. Ми-нистр билиһин АХШ-ка сымдыарын быһаһыттан парламентага тус бөһө-тэ эһитэ, онон депутат-тарга кини оһорубоһаах эһитиннээ текстэ тарды-тыла. Онно, чуолаан, Со-ветскай Союзка Персиде-һи хомо буолуон сөп-төөх байһаһынай иһиһи-тэ хаһык эһи форманан тардылар былаан суоҕа уонна суох дьон бэһи-тэ-нэр.

Депутаттар бу боллу-руоска дискуссияны аһа-һаа, министр информация-тын муньаһаары баһаардылар.

Сессияда парламент па-латалары аһыһыттыт хол-боһуотаах муньаага тох-суһуу саһаһыгар буолу-оҕа дьон иһиннээһиннээ. Оһо 1991 сылга Госуд-ственнай былаан уонна бюджет бырайыактара дүүллээһиннээхтэр.

Бааһынай союһа: туһаайылар

Бу ый 4—5 күннэригэр оройуонтан 14 бааһынай Саха ССР-га бааһынай союһун төрүөтүгэр сыезка кытынныбыт.

Саха быыбардаммыт республикатааҕы бааһынай союһун 75 «иниэлэ» советтар биигиттэн М. С. Седалищев, Т. В. Нова кирдирдэр. Совет 13 киһилээх президиумтара эмнэ: М. С. Седалищев, ревизионнай комиссияда А. Н. Сысолтин быыбардаммылар.

Съезд Бааһынай союһун Устаабын бигэрэттэ уонна Саха ССР Министрларын Советын аадырыһыгар сайабылыаннаа ылына.

Бааһынай союһа — тутулуга суох общественнай-политическай тэрилтэ. Бэйэтэ састаабыгар совхозтар коллективтарын, тыа хаһаайыстыбатын атын предприятие-ларын, тэрилтэлэрин, үөрэх, наука учурдунуларын, кооперативтарын, бааһынай хаһаайыстыбаларын, арендатордарын, көмө уонна сэд-огуруот хаһаайыстыбалаах бири-дирдээн гражданнын, тыа сиригэр нителлиген-циятын түмэр.

Союз сыалынан рес-публика тыатын хаһа-йыстыбатыгар төрт со-циальнай-экономическай уларытыыларын ылла-

Москва, Краснопреснен-ский оройуон милицията Тининский рынок бэрэ-бирээтэ. Манна маҕа-һыанарга кэстүбэт та-баар эгэлдэгэ баар. Угү-тэр эргинэргэ көмүлү-мүлэр туһунан салаабааттар даҕаны, энциклопедия көр-дөхтөр эрэ табаардарын быраабын баран атаахха бы-лэрэллэр.

Угүлүтүр үп сарымсты-бата, күрүөйүк маҕаһыан-нар, экономика элэктээх сиркилэ — итинник кур-дук хайдах бааһар аат-таан хара рыногы — иһин баар, өссө эччирик. Ки-ин ылаабынай принципэ — төһөнөн куһаҕан, соч-чонон үчүгэй.

Синиокка: бырабыллы-быт ларектартан биридэ-тэрэ. Гранаттар төмөхтөрө уонна вода даҕаһык та-баардар дуо? (ССТА фотохрониката).

САҢЫЛ ФЕРМАТЫГАР

Оройуонга бастааһын тэриллэбит Субуруускай аатынан совхозна кыры-махтаах хара саһылы ит-тэр буолбуттара сүүрбэт-тэн таха сыл буолла.

Быйыл 35 тыһыанча сол-куобайдаах тириини госу-дарствода туттарар бы-лааннаахтар. Бу күннэргэ 250 саһылы өлөрөн, ти-ринини таҕастааһын үлэ-тин түмүктээн эрэллэр.

—Сылдаагы төрүүх адыһах — биридин ийэ са-һылтан 2,8 оҕо. Саас кыыллары кесиилэрини-гэ старший зверовод Ариана Иаановна Куль-бертнова соҕотон ит-тергэ үлэстэбитэ. Эрдэ үлэтин сылдыбыт иһин киһибит араас биричии-лэринэн уурайыттар. Бастайааннай үлэтин суох буолан албах уустуктары көрсөбүт. Былырылы Ил-күтсэһэҕэ мытан туттар-быт тириит биридинэ 93 солкуобайга сыналам-мыта. Бу сүлүлээн таҕас-таммыт тириит 134 сол-куобайга турдактарына эрэ былааммыт туолуон соп. — диир совхоз охото-веда Григорий Кенчере-вич Барашков холбуу баа-һылыбыт саһыл тириитэ-рин бөрийэ-бөрийэ.

Саһыл ферматын стар-шай звероводунан анал уорактаах, бэйэтэ Олү-хүмэттэн төрүттээх-уус-таах А. И. Кульбертнова-ла алтыс сылын үлэнир эбит. Манна соторутаары-та быйыл онус кылааһы

бүтэрбит Саргылана Иуе-тинова уонна бу иһинэ атын үлэстэ сылдыбыт Марина Козлова үлэтин кэлбиттэр. Кыргыттар ас-пыт ийгэ «Бахсы» сов-хозка илгисалах кыы-лы итээччилэр республи-катаагы семинардарыгар сылдыан кэлбиттэр. Саһы-лы көрүүгө-хараһына, тириини таҕастааһын тех-нологиятыгар, ылымала-рыгар үөрөмүттэр. Биир адыһах киһинэн саһыл аһын буһарааччы, эттэ-астаан биэрээччи барт чэ-чэктэ суох үлэтигэр дуо-бус хамнаска сылдыар үлэ-ветерина Дмитрий Нико-лаевич Павлов буолар.

—Көрөргүт кураах, дымбит-уопут, саһыллар турар илгисаларга олус эргэлэр. Араас ыарыылар көбүллөр. Саһыллар бөй-лөрүн көрбөһүннэрэ буар буолааччы. Мин үлэстэ-битим син ыраатта эрэри, манна охотободтан атын совхоз салайааччылары кэлэ сылдыбыттарын ой-дообоптун. Хамнаспыт ы-раа буолан, үлэни-хамнаһы кыайа тутар дьон үлэни кэлбэттэр. Быйылгытан саһыл аһылыгынан эрэй-лэһиниһит, оттон-мак-тан кэпсээн булбуһут тутта бүтөн иһэр. Оройуон-наагы буйуулаттан урукку сыллардааҕар дуона суо-гу ылбыппыт. — диир А. И. Кульбертнова.

Үлэһиттэр да, совхоз охотоведа да государствен-най сааһылыан буолбак-

ка, совхоз иһинэн былаан ылынан үлэнир баалаах-тар. Рынок сыһааннаһы-ларыгар кинирдэххэ, саһыл иһитинэ совхозка бары-таах салаа буолуон сөп дииллэр. Ыраах Иркутс-кайга илдьэн туттарга тирии соровор иһин кэлэ-һизин курдук ылымнахтык сыналалаан эбит. Былы-рыны Уус-Алдантан 5 маҕан саһылы атымылаан адалбыттар. Олор төрүүх-түрүтүн 30 кылаа маҕан саһыл тириитин быйыл аан маҕнай государствода туттарыахтара. Маҕан са-һыллары салгы итэр-үөскэтэр санаалаахтар. Кэлэр сылга 120 кыры-махтаах хара саһылтан төрүүгү ылыахтара.

Т. КАРДАШЕВСКИЙ.

Рынок сыһааннарыгар кинирин суос-сорогох са-һылыан киһи производство-средстволарын уонна бо-һага үлэлээн туту онор-бутун толору былаастаах хаһаайын быһытынан туһанарыгар булгуччу наадалаах усулуобуйаны үөсүэтин буолар. Бу сы-ла ардаанты рынок мо-делларын хайдах баалла-рыннан көбөрөн аҕалан, капиталыстическай ры-нок айылгытын үүнэ-тэ-һиннэ суох бытыһыан ситиһэргэ сорунуу, бил-лэн турар, сатамат. Оч-чото сатааллах үлэстэ-бөккө да эрэ «саһыл са-далана», көнөтүөн сылдыааччы, хаһаайын буолуоктааҕар, сорох сүтүһэрдэнэрэ» киллэ-этэ. Онук куттал ха-йымы-үлэ ыла-бодо көлү-кэ: норуот олоҕо күү-түүн ыарыы турар ки-и-гэр, алдьархайтан ас та-һаарынан, бэйэ киһи-лэ-нердара үөскэтэллэр эр-дэлэр. Оттон рынок дө-нө-нөрүт итэрэһигэр ута-рытын, туту да кары-баһа, барытын бэйэ ди-и-ни тардынар наада буол-бутун курдук өйдөбүт тардынар.

Союз төрөһүн тут-лун төрүтүнэн үлэ кол-лективтарыгар, тыа си-рини нэһилиэннэлээх пууһунарын, нэһилик-тэринэн тэрилтэр ман-найгы сүһүөх уонна тер-риториальнай тэрилтэ-лэр буолаллар. Оройуон-на союз төрөһүн конфе-ренцията бу ый 18 кү-нүгэр мытылалара бы-лаанналар. Онуоха ди-и-ри бары үлэ коллектив-тарынан маннайгы сү-һүөх бааһынай союһун төрүтүн соруга турар.

Т. НОВЕ, райсовет председатели бастагы солбуйааччы.

Оройуону рынок сыһааннарыгар бэлэмнээһин

ДЬОН-СЭРГЭ ИНТЭРИЭҢИН УТАРБАТ

нигэр турабыт. Онуоха, А. А. Шадрин өтөрүн курдук, хааччылар эйгэ тэрилтэлэрин, нэһилик-нэһин олох-дьаһах он-тотун хааччылар комби-нат курдуктары, эһитэ-лээн, чааһынай бас би-лигэ атымыларга үө-һэттэн дьаһайыа адыс-сыһа. Уопсайынан, бас-билигэр форматын талы-га үөһэттэн эбэтэр туо-раттан дьаһалыһыһы, син биһир тыа хаһаай-ы-стыбатын күүһүлээн хол-боһуктааһын курдук, дьо-ну-сэргэни нэһэттэ та-баар кутталлаах. Холбо-һуктааһын саҕаа үгүс-тэр чааһынай бас би-лигэтэ араасдаларын ыарыҕаабыт эбит дуол-лактарына, билигин кол-лективнаан араасдала-рын ыарыҕылар. Онуоха биричииэ эл-бэ: чааһынай дьаһанар үөрүүх, монжурууттаа-һытан быһаанарга мө-һүн суохтара, матыры-баалынан, сырыһан, транслорынан эһин хаа-чылыы ыарахана, боль-ицинай дьаһаһынан, уоп-пустаан, көмө хаһа-йыстыба, транспорт он-тотунан туһанарга тар-дысты. О. д. а. Оһон бас билигэр ханнык фор-матын талары үлэ кол-лективтарга, хас бири-дин иһин бэйэлэрин үтүө кө-нүлэринэн быһаарыах-таахтар.

Онуоха улахан маҕа-һынай социальстическай рынок дьон тутун, бас-билигэр форматын, би-лигит усулуобуйагыгар ханнык форма тутуна-табыастааһын, тутуна-сарактааһын, туһунаах-сонуннары дьон-сэргэ илдьэриттэн өйдүү илэ-тэ буолар. Оттон өйдөбө-кө быһаарыһы көлүн-тэбиллээх буолуон соп. Оһон субу күнүгэртэн, дьону олорту хаһан ту-ран, политическай уонна экономикай үөрдүн

итилэри өйдөтүүтэ, төбө-нү холбоон үлэстэтинэ туһааһа тардыах баар. Бука бары өйдөһөн-санан быһаарыһыбыт — ол буолуох ээ рынокка хааччы бэлэмнээх иһирин дьаһ.

Рынокка иһиринэн си-бээстээн нэһиличчи он-гондон хааччыһы хайа-да өртүнэн мөлтөтүлгү-сэтаммат. Холбур, баа-һыныктар, нэһиликтэргэ да, оройуон иһирин да автобустары сиратына-ры, ууну баһы уо, а. а. дьон олоҕор-дьаһа-гар тыһын суолтаахтар эрэр, улахан бары биэрээхтэр саарбах уон-на чааһынай бас бил-лэ-ччи ону аһыг көрдөбү-тэ эппиттирдик үлэ-лэ-тинни мөлтөтүлгүтэ бил-лэр. Остолубуой, гости-ница эһин дьону эрэй-лээбэт курдук үлэстэ-тээхтэр. «Саха ССР но-руотун хаһаайыстыбатын турунтаах онорук уонна рынок экономикайтар киирин бастагы учарат-таах дьаһалларын про-грамматын бырайыгар» итинниктэр нөчөттөрүн бюджеттан саһтарар ту-һунан саамай сопо су-руулар.

Оройуонмут нэһилик-тэ биридин киһиттэр тиксэр харчынан дохот-кэсэһиннэн республикада 29-с. биһир саамай тик-хэ, интэстэргэ сылдыар. Ол материалнай уйгуу, та-баары онорор эйгэ ыла-раһаһынан, олус адыһа-һынан хаһаарыан быһа-һылар. Манник бала-һыаннаан рынок усу-луобуйагыгар буорайах-таахпыт. Оһон промыш-ленность уонна хааччы-һы эйгэлэригэр үлэнир миэстэлэри сарыһыны утары дьаһаллар ыл-ла-һаахтарт. Аренднай коллективтар, коопера-тивтар, акционернай тэ-риллэлэр, колхозтар, сов-хозтар, о. д. а., хас

биридин үлэһит онорон таһаарыһытын үрдэтигин таңа. Бастаа эһиттэ-риннэн мунутуур элбэх миэстэни тутарга, про-изводством кэстэргэ эл-бэхтээх буолуохтаах-тар. Быһата, бэлэмнэ-ни программагытар иһил-лэри регистрациялырға кичэллээх инвентариза-цияны ыһыты, үлэһит миэстэ аһаһыны сөһө-һүү наада быһылаах. Ол дохоту индексация-лааһынга эһин мөһө-һүүгэ.

Үлэ коллективтара, биллэн турар, ити үлэ-лир миэстэлэргэ сөп-төөх идэлээх, дьоруулаах-тэр дьонго наадыһах-тара. Маннаах орду-тэтигэ үлэһит кыага суох дьахталлар, үлэ үө-рүһүн баһылаабах ыч-чаттар үлэстэ суох хаа-лар кутталлаһахтара. Дьон-сэргэ, ыччат бэл-лэ бөрдэ суох. Былыр-гы баайдар, атыһыттар «үөрэнээччи» дьон аа-таан үлэһиттэри ыла-һа-ра, үөрөхтэ ыччалла-ра. Үлэ коллективтэри кы-ры бэлэмнээһингэ ити-ин үлэһитлэрин тэри-һэххэ наада.

Тыа хаһаайыстыба-гар идэлэ үлэһит миэ-стэ билигин да баар. И-һин балаһча элбэтэр кыах-таахпыт. Ол эрэр ич-чаты тыа хаһаайыс-тыбатын үлэһит бэлэм-нэ-һинтэн оһуола да, сов-хозтар да, төрөһүтүт да тэһиттэре быдан-наада. Билигин Х—ХI кылааһтар үөрэнээччи-рин, усул-тэһил сыл-дыар ыччаттары түмэн, оһуолаһаҕа иһинэн кооперативтары, атын да производственной холбо-һуктары тэһиттэлэн, ыч-чат тыа хаһаайыс-ты-гар үлэһит билигин, дьоруу, сатабыт ылы-тын туртаттар барт бу-луох ээ. Киһилэр үтэ-рин-астарын байлара

дьаһаһахтара. Бастаан тэһитлэһиттэр сир-и-уоту, техниканы, сүө-һү-нү-аһы совхозтартан бөс-х бириһин, наставни-к-тары анааһыны ним да утарсыан сатамат дии-саныһыт. Бу—тыа ха-һаайыстыбатын да, дьон-сэргэ да, государство да иһини кэскиллэригэр бол-пургоһа. Иһиннэ саха оһу-с саһаттан олоҕу-дьаһа-һы тутан түрбүт төрт национальнай дьарык-таргыт ыччаты уһууу, норуот тыла, культурата уонна духуоһа бар-дараһыттар базис буола-рынан, саха националь-най оһуолатын сайына-ры кэсчииһиттэргэ урутатан көрүлүөхтээх.

Сир государство аа-тынан Совет дьаһаһах-тааҕа чуолкай буолла. Оһон сир туһунан Со-куон таһарын кэһини-ирбээкэ, нэһиликтэр, оройуоннар иһин ар-ды-ларыгар сир мөһкүр-дэ-рин, Чурапчы сельсо-веттар сөптөөх сир анаа-һыны быһаарыһа, нэ-һиликтэринэн сир чуол-кайдаһыһа уонна хас биридин сир быһагы биригини сыналалаһы-на турунар кэм кэлэ. Сир үлэһити хаһан да олус уустук, үгүс мө-һкүр-дээх үлэ. Оһо ыгы-лайбат наадаһын үлэни көдүрөтэ туруохха. От-тон сир биридин хаһа-йыстыбанан үлэһит, мин санаабар, биһир, хал-баһаабаат кыаа быһа-һылынан сатамат. Дьыл хайдаһытан, сүөһү тө-рүүгэ кэлиттэһэн, ыч-чаттар мал буолуула-рыттан аһын тутулуна-һын, бааһынай хаһаай-ы-стыбалара маассабай-дык килин, сыһаа кэтэх ха-һаайыстыбалартан үүнү-өх-төрө, Аһы хаһаайыс-ты-балар нэллэн биһир та-һыһага турбаттара чуол-кай. Ол аһын сиргэ наадыһын халбаһына,

А. А. Шадрин бары государственай тэри-лэ-лэри сельсоветтарга би-эр-гэ-тэр. Мин санаа-һар, Советтар финансо-вай төрүттэрэ олохтоох салайыһы уонна олох-тоох хаһаайыстыба уол-сай төрүттэрин туһунан Сокуоннарын быһа-һы-ллыһахтааҕа эһит буо-луо. Оһу ылыһыһа са-һааны эһэххэ соп, оттон райсовет, Верховный Со-веттары быһа туһун тус-ла быһаарыһы ылына-ра табыһа суох. Ити-—биһир, Иһиннэ, по-руот үөрэһиритэ, доруо-бууа харыстаһаа, куль-тура нэһэһиһэх бала-һыаннаһаһыттар кэһи-ник билиһиннэ. Оһу өрө көтөбүүгэ чөлү туһула-һар үбү-аһы иһиннэ туттубаһабыт, сельсо-вет иһинэн суордан-таллах оһогостон тардылаһыһа биэрэбит, биллэн турар, хайа да өртүнэн сатам-мат. Үөһэ ахтылыбыт салаалар оройуоннаа-һы салаалара туһаһыһах сокуоннары, быһаары-лары олоххо киллэриһи-тэһир, хонтуруулуур, сүрүннүүр функциһа-рын сотон кэһиһэр эһин саар-бах. Оһу биллэр буол-лаһа, тиэрэһэр үлэстэ-астаах буолаллара ха-һаан да наада. Иһиннэ сельсоветтар сыардала-рыгар наһаа элбөх та-һа-һы үлүктэстэххэ, ха-һа аһы кыһан дьүһү-лүмэһиллэр. Оттон ол олохтоох бэйини салайы-һыһа оһуулаах буо-луон соп.

Манна таарыһан аас-пыт адыһах бопуруос-тарбыттан да көрдөххө, биһиги рынок сыһаан-на-рыгар дьон-сэргэ итэ-риһиттэр дьүөрэлээһин киирэхтиһин сөп уонна оһу-к иһирэх тустаах-пыт.

И. ОКОМОВ, журналист.

